

Lengyel András

Az „elgondolhatatlan kiméra”

Az első magyar újságírósztrájk és Cholnoky Viktor

„Nagyszerű két nap volt, a Pesti Napló történetébe örökké felirandó két nap.”

(Cholnoky Viktor)

1

Élete utolsó éveiben, 1910 és 1912 közt Cholnoky Viktor (1868–1912) a *Pesti Napló* munkatársa, úgynevezett cikkírója volt. Nem csak e lapba dolgozott persze ekkor. Legtöbb – jelzett – írása változatlanul *A Hétfőben* jelent meg, s novellái és más művei, alkalmilag, máshol is nyomdafestékhez jutottak. De – ahogy Krúdy írta róla – „a legfinomabb magyar elme napi tűzifává való felfűrészelése” (Krúdy 1957: 29.) olyan mindennapi elfoglaltsága volt, amelytől, anyagi okokból, élete végéig nem szabadulhatott. Nagyon leromlott állapotban, súlyos betegen is meg kellett maradnia a napi újságírás robotjában.

A „véletlenek” (vagy inkább a magyar sajtóviszonyok alakulástörténete) úgy hozták, hogy pályája történetének erre a végső időszakára esett az első, modern kori magyar újságírósztrájk is, amelyben, mint a *Pesti Napló* munkatársa, maga Cholnoky is részt vett. Ez a sztrájk, amelyről – egy-egy utalás tanulsága szerint – tud ugyan a kutatás, de az egész történet mégis máig földolgozatlan, több szempontból is figyelmet érdemel. Az, hogy Cholnoky, aki mindennek elmondható, de bérharcos szakszervezeti aktivistának még véletlenül sem, részt vett ebben az akcióban, önmagában is érdekes, s közelebbi szemrevételezést igényel. De a sztrájknak a Cholnoky-életrajztól függetlenül is megvan a jelentősége. Ez az esemény a modern magyar újságírás történetének kevésbé ismert vonatkozásaiba enged bepillantani, s a szakmai szervezkedés esélyeinek és problémáinak fölfedése közben megmutatja a sajtótörténet talán leginkább neuralgikus pontjának, a tulajdonos és a bér munkát végző újságíró viszonyának fölöttébb ellentmondásos természetét.

Cholnoky aktív szerepvállalása pedig – mint látni fogjuk – gondolkodásmódjának megértéséhez visz közelebb.

2

A sztrájkra visszaemlékező kortársak, az emlékezés szükségképpeni korlátai között, már maguk is rögzítettek néhány lényeges dolgot. Lengyel Géza, aki részese volt a sztrájk-nak, *Magyar újságmágnások* című kései könyvében (1963) röviden erre a történetre is kitér. „Az első és hosszú ideig egyetlen újságírósztrájk a Pesti Naplónál tört ki 1911-ben. A mun-

katársak – csaknem mind fiatalok – érezték, hogy Surányival szemben megkockáztathatják a sztrájkot, amelyet vérbeli újságíró-szerkesztő, mint például Rákosi Jenő hamar letört volna. Légrádyék pedig bizonyára kíméletlenül utcára tették volna az egész társaságot.” (Lengyel 1963: 62.) A megadott évszám ugyan pontatlan, a sztrájk nem 1911-ben, hanem 1912 februárjában volt, de a fél évszázad múltán megszólaló résztvevő e tévedése menthető is, könnyen korrigálható is. Az pedig, amit az akció sajtótörténeti összefüggéseiről mond, lényeges. A sztrájk létrejöttét csakugyan az említett két motívum találkozása tette lehetővé: a munkatársak közötti „fiatalos” légkör, amely még elnyomta az akcióban rejlő veszélyek tudatát, s a civilben vaskereskedő laptulajdonos, Surányi József lapvezetési járatlansága. Ha e két föltétel egyike hiányzott volna, a sztrájkra aligha kerülhetett volna sor. Magát a történetet, sajnos nagyon röviden, Lengyel Géza így foglalta össze: „A sztrájkoló ifjúság a Podmaniczky utcai szerkesztőségéből levonult – vagyis levonultunk – mert ekkor már én is ott dolgoztam – az egyik szomszéd házban levő István király szálloda kávéházába s fogadtuk a »sztrájkantányán« a különböző szerkesztőségek üdvözlő leveleit és küldöttségeit. A szerkesztőségben nem maradt más, mint Mester Sándor felelős szerkesztő – úgy emlékszem, hogy nagylelkűen felmentettük a munkaszünetés kötelezettsége alól –, aki azonban teljesen passzíve viselkedett. Farkasházy Zsigmond ügyvéd, volt országgyűlési képviselő és régebben újságíró, a tulajdonos társaságbeli barátja segédkezett valahogyan összeróni a lapot. Néhány nap után a sztrájk diadallal véget ért. Surányi megadta a kért szerény fizetésemeléseket.” (Lengyel 1963: 63.) A másik kortárs, a magyar sajtóéletet belülről s nagyon jól ismerő Krúdy Gyula ezt a képet két lényeges ponton egészíti ki. Megnevezi a sztrájk szervezőjét, s belehelyezi a történetbe Cholnoky Viktort, akit – jó érzékkel s történetileg pontosan – a szerkesztőség emblemikus tagjaként jelenít meg. A történetet ugyan egy (főltehetően) fiktív kávéházi beszélgetés (valóságos) szereplői által beszélteti el, de amit mond, az nagyon plauzibilis, s tele van jellemző apró részletekkel. Krúdy, a legendás Zuboly szájába adva a szót, a következőt mondja el a „rejtélyes doktorról”, Mikes Lajosról. „Hát Schottola-Surányit kell megkérdezni, hogy mennyiben tartja ő szent embernek Lajosunkat. – Lajosunk ugyanis segéd-szerkesztő korában azt csinálta, hogy sztrájkba vitte a Pesti Napló szerkesztőségét Surányi, a kiadó ellen. Mikor Surányi lejött estefelé második emeleti lakásáról, az általa nagyra becsült, de végeredményében értéktelen képek és műkincsek közül: nagy bosszúságára az egész első emeletet kivilágítva találta – de a munkatársaknak hírük-hamvuk sem volt. A szomszédos kávéházban tanyázott az egész szerkesztőség. Cholnoky Viktornak egyetleneszer sem kellett elővenni azt az ujjnyi vastagságú, kártya nagyságú üvegdarabot, amelyen át Viktor rossz szemével ebben az időben a betűket összefogdosta: sztrájk volt, már korán este szabad volt pálinkát inni...” (Krúdy 1957: 130–131.) Krúdy persze, írói céljaihoz igazodva, ironikus modalításban adja elő mondandóját, s ennek megfelelően a sztrájk céljáról is két változatot vet föl. Az egyik szereplő, Zuboly, aki Mikes sztrájk-szervező szerepét elbeszélte, úgy tudta: „Mikor megkérdezték Mikest, hogy miért szervezte meg a sztrájkot, egyszerűen azt felelte, hogy nem tetszett neki a Surányi szakáll.” (Krúdy 1957: 131.) A másik beszélgetőtárs, a szocialista érzelmű zeneszerző, Reinitz Béla azonban ezt marhaságnak nyilvánította: „Maga marha – bődült fel Reinitz. – Még azt sem tudja, hogy bérharc volt?” (Krúdy 1957: 131.) Krúdy tehát, miközben lényeges mozzanatokot rögzít a sztrájkról, 1925-ben írott szövegében már meg is kezdte a sztrájk történetének folklorizálását, beiktatva azt a magyar újságírás történetének legendáriumába.

S a sztrájk lehetséges okairól szólva végül fölvetett egy harmadik lehetőséget is. A Reinitznek válaszoló Zubollyal megpendítetteti az újságírói szolidaritás esetleges lehetőségét is: „Akár kenyérharc volt, akár nem: én csak annyit tudok, hogy Mester Sándornak,

a szerkesztőnek éppen úgy selyemzsinórt küldött Surányi, mint az elődjének, Szerdahelyi Sándornak.” (Krúdy 1957: 131.) Azaz, ha ez igaz, Surányi József ekkor a felelős szerkesztőt ki akarta rúgni. A sztrájk tehát, eszerint, az ő védelmében is szerveződött.

Nem lehetetlen azonban, hogy Krúdy eleve sűrít s összemossa az 1912-es sztrájkot és a szerkesztőség azt követő, a történet folytatásához tartozó második sztrájkját (vö. Róna 1930).

3

A sztrájk története viszonylag jól megfogható. 1912. február 1-jén este kezdődött, amikor a másnapi számot kellett volna megcsinálnia a szerkesztőségnek, s két napig tartott. Február 2-án és 3-án csak egy-egy hevenyészett anyagú, innen-onnan összeszedett lapszám jelent meg, a munkatársak nem dolgoztak. A laptulajdonos és a szerkesztőség tagjai közt harmadikán hajnalban jött létre a megegyezés, a 4-i szám így már újra a szokott módon készült. A többi lap, értelemszerűen, beszámolt az eseményekről s kommentálta a fejleményeket. A *Népszava* (1912. febr. 2. és febr. 4.), *Az Est* (1912. febr. 3., febr. 4.), a *Budapesti Hírlap* (1912. febr. 3.), a *Budapesti Napló* (1912. febr. 3.), *A Nap* (1912. febr. 3.), a *Budapester Presse* (1912. febr. 3.), a *Világ* (1912. febr. 3.), a *Szegedi Napló* (1912. febr. 3.), sőt még az „öreg” *Szegedi Híradó* (1912. febr. 6.) is bőségesen ismertette és/vagy kommentálta a történeteket. Negyedikén, a sztrájk után elsőként megjelent számában maga a *Pesti Napló* is reflektált a sztrájkra. A lapok természetesen sem külön-külön, sem együtt nem beszéltek el mindent, ami történt, s ami mai távlatból érdekes vagy fontos lehetne, de nagyon sok részletet így is megismerhetővé tettek, s így a főbb események rekonstruálhatóvá, az eseményeket fogadó szakmai reakciók alakulása, a „közvélemény” pedig értelmezhetővé válik.

Ha a beszámolókat összevetjük, s az így nyert adatokat egységes időrendbe helyezzük el, kiderül, a *Pesti Napló* munkatársainak többsége viszonylag új, a szerkesztőségben csupán 1910-től dolgozó munkatárs volt. (Ez, azt kell mondanunk, szükségképpen volt így. *Az Est*, amely a *Pesti Napló* korábbi közgazdasági rovatvezetőjének, Miklós Andornak vezetésével 1910 tavaszán jött létre, munkatársait nem kis részben a *Pesti Napló* szerkesztőségéből regrutálta [vö. pl. Róna 1930]. Helyükre új emberek kellettek.) Maga Cholnoky is – igaz, ekkor már második alkalommal – 1910-től állott a lap szolgálatában. A bérek, amint Surányi József közlése alapján a *Budapesti Hírlap* nyilvánossá tett, évi 3200 és 6000 korona között váltakoztak, s ezen túl a lap fizette „a munkatársak adóját, betegsegítő- és nyugdíj-illetékeiket, újévkor pedig 100-250 korona remunerációt” is kaptak (BH1: 5.). Ha figyelembe vesszük, hogy a magasabb fizetés, a havi 500 korona alighanem csak a szerkesztőknek (például Mester Sándor) és – esetleg – a néhány idősebb munkatársnak (Cholnoky, Londesz Elek) járt, s a szerkesztőség tagjai zömmel fiatalok voltak, tehát az alsó bérösszeg közelében mozgott fizetésük, akkor egyértelmű, a szerkesztőség nem volt túlzottan jól megfizetve. Ráadásul évek óta fizetésemelés sem volt a lapnál, s a tulajdonos 1912 elején sem emelte a béreket. A sztrájk közvetlen kiváltója alighanem az a csalódás volt, amit a január végi – változatlanul 1910-es színvonalon álló – bérek kézhezvétele jelentett.

A csalódás mindenesetre arra készítette a lap néhány munkatársát (nevüket a beszámoló, így az erről legbővebben tájékoztató *Az Est* cikke is elhallgatja), hogy „udvarias, de önérzetes levelet” írjanak a kiadónak, figyelmeztetve őt „régii ígéreteire” s követelve fizetésük megjavítását (E1: 2.). Hogy mikor született meg ez a levél, elég nehéz meghatá-

rozni. Az *Est* 3-i száma az írta, hogy „tegnapelőtt”, Az *Est* azonban már 2-án délután az utcára került, így aszerint, hogy a valóságos vagy a fiktív megjelenéshez viszonyítjuk-e az időpont-meghatározást, a levél vagy január utolsó napján, vagy február elsején született meg. Ami bizonyos, a kérést/követelést Surányi József elutasította: „Nem tehetem – ez volt a kiadó válasza.” (E1: 2.) A munkatársak reakcióját, némi Surányi-ellenes éllel, Az *Est* így foglalta össze: „A szerkesztőség tagjait ez a ridegség együttes akcióra sarkallta a kiadói önösséggel szemben. A lap munkatársai még tegnapelőtt este tanácskozást tartottak, s elhatározták, hogy összefognak s a közösség erejével lépnek föl jogos kívánságuk teljesítésének kivívására. Szolidaritásukat becsületszóval erősítették meg és a következő versszerződést írták alá:

1. Követelésükhöz feltétlenül ragaszkodnak, s a sztrájkot csak annak teljesítése esetén hagyják abba.

2. Ha a mozgalom következtében később bárkit elbocsátani akarnának, az egész szerkesztőség szolidáris állást foglal az üldözött munkatárs mellett, s elbocsátásába csak akkor nyugodnék bele, ha a szerkesztőség tagjaiból választott háromtagú bizottság a fölmondást jogosnak ítélné.” (E1: 2.)

A folytatásra másnap (Az *Est* időrendi meghatározása szerint: „tegnap”) délután került sor. A szerkesztőség tagjai ekkor fölkeresték Mester Sándor (1875–1958) felelős szerkesztőt, aki a szerkesztőségi munka tényleges irányítója volt, „és Surányi számára egy levelet adtak át neki, amely levélben végső elhatározásukat közölték a kiadóval. Bejelentették továbbá a felelős szerkesztőnek, hogy amíg Surányi követelésüket nem teljesíti, egy sor kéziratot sem adnak a lap számára.” (E1: 2.) Ez a történet, amely Az *Est* beszámolója alapján kerekedik ki, persze részben már az események stilizációja. Krúdy (1957: 131.) Mester Sándorra vonatkozó utalása, de Lengyel Géza (1963: 63.) és Róna Lajos (1930: ?) emlékezése is valószínűvé teszi, hogy a szerkesztő és a szerkesztőség között voltaképpen egyetértés volt, csak „kifelé”, pozíciója következtében, Mester ezt az együttműködést nem vállalhatta: tőle a célszerűség a jogi status quóhoz való ragaszkodást követelte. (Kivált, ha a sztrájk részben csakugyan az ő érdekében is jött létre.) Mindenesetre a szerkesztőség követelését Mester kézbesítette a tulajdonosnak. Ez percek alatt megtörténhetett, mert Surányi József ugyanabban az épületben lakott, ahol a szerkesztőség is helyet kapott. Mesternek csak egy emelettel kellett följebb mennie. A tulajdonosi reakció is gyors volt, azonnal elutasította a követelést. „Nem engedek pressziót gyakorolni magamra – ez volt Surányi válasza. Rögtön felöltözött s a szerkesztőségbe ment, hogy a lap előállításáról gondoskodjék.” (E1: 2.)

Ezzel január 1-jén este a sztrájk formailag is elkezdődött. A szerkesztőség tagjai átvoztak a közeli István király kávéházba, amelyet „sztrájknyának” nyilvánítottak.

4

A történet e ponton kétfelé ágazik. Megkezdődött Surányi József erőfeszítése, hogy újságírók nélkül is megcsináltassa valahogy a lapot, s fönntartsa olvasói előtt a látszatot. A másik ágon pedig megkezdődött a sztrájkolók körüli spontán szakmai szolidaritás megszerveződése. Azaz megkezdődött a kötélhúzás tulajdonos és alkalmazottai között.

Surányi József (1861–1918), aki nemcsak a lap tulajdonosa volt, de névlegesen a főszerkesztői posztot is betöltötte, kívülről került a médiavilágba. Nem volt professzionátus újságíró, mint például a *Budapesti Hírlap* élén álló Rákosi Jenő vagy Az *Estet* tulajdonló és irányító Miklós Andor. Ő merőben más kulturális képletként írható le. Vagyonát kereskedőként szerezte meg. Gimnáziumot és kereskedelmi akadémiát végzett, majd több éves

külföldi tanulmányutat mondhatott maga mögött. Kereskedelmi (export-import) cégét 1887-ben alapította, de „*övé volt a Schwarz József és Társa műszaki kereskedés, érdekeltsége volt a Schottola Ernő nevén ismert gumiárugyár és -kereskedésben*”, s testvéreivel együtt egyik részvényese volt a Gizella Malom részvénytársaságnak (SJbiogr). Összefoglalóan az mondható róla, amit – aligha minden célszerűség nélkül – *Az Est* tartott érdemesnek kiemelni, őt jellemezve: „vaskereskedő” (E1: 20–3.). A vagyongyűjtés azonban nem elégitette ki, szíve mélyén „művész”, de legalábbis művészetbarát volt (vö. pl. Róna 1930). Fiatalkorában egy ideig tárcákat is írt, sőt 1890-ben, Lipcsében Hans Harding néven német nyelvű verskötetete is megjelent (SJbiogr). Vagyonos emberként nagy (s általa értékesnek vélt) képzőművészeti gyűjteményt szedett össze magának, de ehhez az ambíciójához nem társult szakértelem. Gyűjteménye sok darabja, mint ellenfelei leleplezték, értéktelen hamisítványnak bizonyult (Lengyel 1963). Az, hogy 1901-ben beszállt az anyagi gondokkal küzdő régi, patinás napilap, a *Pesti Napló* anyagi ügyeinek rendbetételébe, s a tulajdonosi szerep mellett utóbb a főszerkesztői címet is magának sajátította ki, valószínűleg kételkedésének bizonyítéka. A vagyon önmagában nem elégitette ki, valami többre, „szellemibbre” vágyott. Lapvezetési gyakorlata azonban legalábbis ellentmondásos volt. Közgazdasági rovatvezetőjével, Miklós Andorral való afférja, majd mindkettőjük számára előnytelen háborúskodásuk (vö. Lengyel 1963), sőt maga *Az Est* zászlóbontása (1910) is azt jelzi, nem igazán érzekelte a médiapiac sajátosságait. Passzióinak – igaz, költséges passzióinak – hitte azt, ami sok vonatkozásban jóval bonyolultabb (s nem mellékesen: veszélyesebb) volt, mint a „vaskereskedés”.

Surányi, értesülve a sztrájkról, bizonyára azzal számolt, hogy csupán néhány napot kell kihúznia, s a sztrájkolók úgyis megtörnek. Ez magyarázza, hogy – naiv módon – egyetlen sztrájkötő újságíróval (Farkasházy Zsigmond) és a kiadóhivatal munkatársaival a szerkesztőségben föllelhető „konzerv” anyagokból, hírügynökségi és könyvnyomatos jelentésekből, s más hasonlókból próbálta összeállíttatni a lapot. Farkasházy (1874–1928), a volt országgyűlési képviselő és Surányinak társaságbeli barátja, csak 2-3 hete volt még a lap munkatársa (E1: 2–3.), nem alakult ki szolidaritása a többiekkel, s egyébként is igazi, elveket nélkülöző „pennaforogató” volt – ő volt az az ellentétes előjelű vezércikkeket „este” ide, „reggel” oda író bérelhető toll, aki a korszak újságírói elvtelenségének embémája lett (Láng 1973: 523–526. skk, vö. még FZsbiogr, Róna 1930). Egymaga azonban kevés volt a másnapi, 2-i szám összetákolásához. (Mester Sándor, a jelek szerint, ekkor már teljesen passzív volt.) Ezért, ahogy *Az Est* beszámolt róla, „*Surányi berendelte a Pesti Napló kiadóhivatali személyzetét, odaültette az üres íróasztalokhoz s megkezdődött az új szerkesztőség sajtószerű munkássága. Elővették a Pesti Napló régi évfolyamait, s tarka krónikákat, humoros karcolatokat s más régi cikkeket ollóztak ki belőlük. Kinyírták aztán Cholnoky Viktornak egy régebbi cikkét: az asztalfiókból előkerestek mindenféle írást, amit csak kéziratnak léptethettek elő s összeollózták az estilapok valamennyi aktuális jelentését, rovatát és hírét. A szerkesztőségben mindenki nyírt és ragasztott. És mivel még a szolgálk is szolidaritást vállaltak a szerkesztőség tagjaival, egész éjjel a kiadóhivatali tisztviselők hordták a »kéziratot« a Pesti Napló nyomdájába.*” (E1: 2–3.) Kiderült az is, a tulajdonos a többi laptól is próbált írásokat beszerezni, megbízottai kocsikon járták be a különböző szerkesztőségeket és „levonatokat” kértek „lapközleményekről” (E1: 2–3.). Maga Surányi rávette a lap egyik korábbi, ekkor már visszavonult szerkesztőjét, Ábrányi Kornélt (1849–1913) is, hogy írjon cikket. Ábrányi, tájékozatlanul, elfogadta a fölkérést, majd amikor a sztrájkolók fölvilágosították a helyzetről, elállt a közléstől (E1: 2–3.), ám leadott cikke már ment a maga külön útján, erősítve Surányi pozícióját.

A szám végül is, nagyjából a szokott időpontban, el is készült. Anyaga megerősíti Az Est (kétségkívül kritikus hangú) munkaleírását. A vezércikket, névtelenül, nyilván Farkasházy írta – Az igazi harckésztség címmel, a magyar állampapírokról. A tárca Csáth Géza Úszóverseny című elbeszélése volt (ez az írás, jellegéből adódóan, nyilvánvalóan egy ideje már a szerkesztőségben várta a közlési alkalmat), majd Ábrányi Kornél A triumvirátus című cikke következett. Nagyjából ez a három oldal az, ami hasonló volt ahhoz, amit máskor is adott olvasóinak a lap. Az ezt követő sok kolumnányi anyag jórészt innen-onnan összeszedett töltelékanyag, olykor – nagyképpően – „Saját tudósítónktól” jelöléssel, esetleg „távirati tudósítás” vagy „tarka krónika” jelzéssel. Egészében semmitmondó, már megjelenésekor is érdektelen anyag ez. De van beszámoló bálról, színházi vacsoráról, vagy a katonatiszti házasságtörésekről is, s vannak könyvismertetések anyagára építő, mechanikusan sorjázó rovatok: Színház, művészet, Törvényszék, Sport, Főváros, Közgazdaság, Tőzsdék stb., minden eredetiség és egyénítés nélkül. S mindezeket túl nagyon sok hirdetés, reklám, színházi műsor és apróhirdetés (a 24. oldaltól a 32-ig). Ami valahonnan elő volt vehető, azt elővették. Ebből a 3. oldalt követő második részből csak két írás említendő meg mint többé-kevésbé kakukktójas jellegű írás. Az egyik Tábori Kornélé, a másik Cholnokyé. Tábori Magyarok külföldön című cikke valószínűleg konzerv szöveg, a szerző már jóval előbb leadhatta, s jellegéből következően bármikor közölhető volt. Némileg más a helyzet Cholnoky 9. oldali rövid jegyzetével (A betiltott poste restante). Ezt a Ch jelzésű szöveget Az Est szerint „kinyírták” a Pesti Napló valamelyik régebbi számából. Ez igaz lehet, de a probléma az, hogy első közlését, azt, amelyet Surányiéék állítólag ollózással átvettek a 2-i számba, egyelőre nem találjuk. (Cholnokynak Surányival való esetleges – leplezett – együttműködésére gyanakodni persze nincs okunk, bár Cholnokyban kétségkívül megvolt az ilyesféle gesztusokhoz való személyes bátorság.) A legvalószínűbbnek az látszik, hogy ez az írás is készen volt már a szerkesztőség „szecessziója” előtt, s az íróasztalfiókban maradt kéziratot Surányiéék aggálytalanul közölték.

Az mindenestre tény, a Budapesti Hírlap meghatározása, hogy tudniillik a 2-i szám „már csak hézagosan jelent meg” (BH1: 4.), jóindulatú eufemizmus.

5

A szerkesztőség tagjai pedig ezzel párhuzamosan megkezdték sztrájkjukat. Még február 1-jén este, ahogy Az Est (E1: 2.) írta, „az előfizetőközönség megszokott írói és krónikásai”, azaz a munkatársak „kivonultak műhelyükből, s a szomszédos István királykávéházba mentek, amelyet sztrájktagyájká avattak. Csak Farkasházy Zsigmond dr. ügyvéd, volt képviselő nem tartott velök.” (Ez az információ szempontunkból azért is becses, mert implicite megerősíti, hogy Cholnoky sem vonta ki magát a közös akcióból, ő is ott volt a sztrájkolók között.) A budapesti szerkesztőségekben szinte azonnal elterjedt a híre a sztrájkoknak, s érdeklődést és szolidaritást váltott ki. „Tíz órától kezdve kocsikon, automobilokon egymás után érkeztek a sztrájktagyára a különféle szerkesztőségek tagjai, hogy szolidaritásukat kifejezzék a sztrájkolóknak. Éjfélre egész megtelt a kávéház, izgatott hangon tárgyalták az eseményeket, melyeknek előzményeiről a fővárosi sajtó tagjainak többé-kevésbé bő tudomásuk volt.” (E1: 2–3.) Éjfél után, azaz már másodikán a sztrájkolók nevében Lengyel Géza (1881–1967) szólalt föl, megköszönve a megnyilvánuló szolidaritást és kérve a más szerkesztőségekben dolgozó kollégák további támogatását (E1: 3.). Ezzel a sztrájk operatív szakaszába érkezett. A beszéd hatására az újságíró-társadalom jelen levő

tagjai „szolidaritási íveket készítettek, melyeket minden szerkesztőség külön-külön aláírt és amelyben kijelentik, hogy a Pesti Napló munkatársaival szolidárisak és amíg a harc tart, sem a Pesti Napló szerkesztésében, sem valamely más módon nem támogatják a lap kiadóját. Elhatározták egyúttal a rögtönzött értekezleten, hogy az Újságírók Egyesületét rendkívüli közgyűlésre hívják össze” még aznap, azaz 2-án (E1: 3.). „Az erre vonatkozó ívet az éjszaka folyamán az egyesületnek nyolcvan tagja írta alá.” (E1: 3.)

Az akció súlyát mutatja, hogy a sztrájkanyagát nemcsak az egyszerű, „mezei” újságírók keresték föl, hanem megjelent a szakmai elit több neves és/vagy pozicionált tagja is. Közülük Az *Est* három prominens név szerint is említ (E1: 3.). „Megérkezett Bródy Sándor, akit percekig tartó taps[sal] és éljenzéssel fogadtak, és aki kitartásra buzdította a sztrájkolókat. Később érkezett Molnár Ferenc, majd Vészi József nyugalmazott miniszteri tanácsos, a Budapesti Presse főszerkesztője, aki magával hozta lapjának a sztrájkról szóló levonatát. Felolvasták a cikket és óriási lelkesedéssel üdvözölték Vészit, aki szintén kitartásra buzdította a sztrájkolókat.” A Budapesti Napló a drámaíró Lengyel Menyhért jelenlétéről is tud, ő „kocsin sietett a sztrájkolókhoz” (BN1: 7.). A szakma prominenseinek jelenléte, szolidaritása kétségtől affirmatív szerepű volt. Szimptomatikus, hogy a különben módfelett óvatos Molnár Ferenc (1878–1952) is szükségesnek tartotta jelenlétét, a korábbi sajtófőnök, Vészi József (1858–1940) pedig nemcsak megjelent a sztrájkanyagán, de német nyelvű lapja révén az eseményt szinte azonnal be is vezette a nemzetközi híráramlásba.

A szolidaritás eredményeként, a sztrájk hírére, a Surányiek által fölkeresett szerkesztőségek egyre-másra tagadták meg a segítséget Surányitól: anyagaikról nem adtak levonatot a *Pesti Naplónak*. Hajnali fél háromkor megjelent a sztrájkanyagán Mester Sándor is, a *Pesti Napló* felelős szerkesztője (E1: 3.). Saját elhatározásából kereste-e föl sztrájkoló kollégáit, avagy a tulajdonos szócsöveként érkezett, nem tudható. Mindenesetre, ahogy a jól értesült Az *Est* beszámolt róla, a szerkesztő „a szerkesztőség tagjaival visszavonult és tárgyalásokba bocsájtkozott. A munkatársak továbbra is ragaszkodtak követeléseikhez, de most már azt is kijelentették, hogy mivel Farkasházy szembehelyezkedett a szerkesztőséggel”, az ő szerepét is illegitimnek nyilvánítják.

„Körülbelül hajnali háromnegyed három órakor, mikor a sztrájkanyagára gyülekezett hírlapírók száma mintegy százötven főre emelkedett”, a jelenlévők elhatározták, hogy „tüntetést rendeznek a Pesti Napló szerkesztősége előtt” (E1: 3.). A *Pesti Naplót* előállító Globus Nyomdából beszerezték az akkorra már kinyomott lap harminc (más forrás szerint: 200) példányát, majd a szerkesztőség elé vonultak. (Mint volt már szó róla, a szerkesztőség épületében volt a tulajdonos lakása is, az akció tehát elsősorban neki szólt.) „Ami ezután történt, az páratlanul áll nemcsak a magyar zszurnalisztika, hanem a magyar tüntetések történetében is” – kommentálta a fejleményeket a Budapesti Napló. Az elkeseredés utat tört magának. „Molnár Ferenc haladt a menet élén, körötte a tudós és nagyszerű Cholnoky Viktor, Szini Gyula, a finom novellista és a fiatal gárda legelőkelőbb tehetségei”. (BN1: 8.) Az épület előtt, demonstratív módon, a tüntetők lapokra szedték a 30 (vagy 200?) újságpéldányt, „máglyát raktak belőlük és meggyújtották” (E1: 3.). Ezzel szimbolikusan illegitimé nyilvánították a lap nélkülik készült 2-i számát. Az akció persze, járulékosan, bizonyos öngerjesztő szerepet is kapott. Közben ugyanis az újságírókhoz csatlakozott „tömeg” (hogy kikből verbuválódott, nem tudható) „éktelen macskazenét rendezett sípokkal, tüllökkel”, az emberek „zajongtak és abcúgoltak”. „Le az uzsorással! Abcúg Schottola-Schwarz! és ehhez hasonló dühös felkiáltások hangzottak a csendes Podmaniczky utcán. Hirtelen ablacsörömpölés zaja vegyült a macskazenébe: néhány sörösüveget dobtak fel a szerkesztőség első emeleti ablakaiba, melyek cserepekre törve hullottak az utcára.” (E1: 3.) A tüntetők egy csoportja be

akart hatolni az épületbe is, de a „fiatalabbakat” – okosan – az „egyik ismert újságíró” visszatartotta a magánlaksértéstől (BN1: 8.). A tiltakozás e – kétségkívül nyers – gesztusai természetesen így is eljutottak a „címzetthez”, sőt a lakásában tartózkodó Surányi József meg is ijedt (vö. Róna 1930). Azonnal fölhívta telefonon a rendőrséget, s „felszólította a főkapitányságot, hogy egy nagyobb csoport a Globus Nyomda felé igyekszik és féltő, hogy meg akarják akadályozni a lap expedíálását”. A sztrájk ezzel, érthető, de kontraproduktív módon, tett egy lépést a bérharc kriminalizálódása irányába. A főkapitányságról, Surányi követelésének engedve, két rendőrt ki is küldtek a helyszínre, ám – mint kiderült – már nem volt rájuk szükség (E1: 3., Róna 1930). A tüntetés hajnali négykor befejeződött, a szerkesztőség elől már senki nem vonult át a nyomdába.

Az esetről 2-án reggel a főkapitánysági sajtóiroda jelentést adott ki. De – úgy látszik – még a sajtóiroda illetékese is szolidarizált némileg a sztrájkolókkal, mert a hír megfogalmazása inkább temperálta, semmint élezte a kialakult helyzetet: „Ma éjjel a Podmaniczky utcában a Pesti Napló szerkesztősége előtt, amelynek tagjai tudvalevőleg sztrájkba léptek, egy arra vonuló kisebb csoport megállott, a Pesti Napló példányait elégette, majd zajos abcúgolásban tört ki. Mire azonban a rendőr odaért, a tüntetők békésen szétszórtak.” (A jelentést idézi: E1: 3.)

A helyzetet, értelemszerűen, a tüntetésről beszámoló sajtó sem vitte el a kriminalizálódás irányába.

A sztrájk első, félig-meddig még szervezetlen, „spontán” szakasza ezzel lezárult.

6

A sztrájk második, immár az egész szakmát a laptulajdonos ellen fölvonulató, formálisan is megszervezett szakasza 2-án délelőtt kezdődött meg. Délelőtt ugyanis, miközben a sztrájkolók valószínűleg az éjszakai eseményeket pihenték ki, megbízottaik átadták Purjesz Lajosnak, a Budapesti Újságírók Egyesülete főtítkáranak az egyesület közgyűlésének összehívását kezdeményező szolidaritási íveket (E1: 3.). Purjesz (1881–1925), aki maga is gyakorló szerkesztő volt, nem is húzta az időt, s összhangban az újságírószakma igényeivel, már aznap délután háromkor találkozott a sztrájkolókkal. (A 3-i dátummal, de már 2-án délután megjelenő *Az Est* már úgy jelent meg, hogy előre beharangozta, be tudta harangozni ezt az akkor még csak tervezett értekezletet. A szakma együttműködésének jele, hogy lapzártakor már pontosan tudták, mi fog történni. Purjesz érintkezésbe lép a sztrájkolókkal, azután rögtön összeül a választmány, amely kinyilvánítja szolidaritását s kezdeményezi a rendkívüli közgyűlés összehívását.)

A délutáni események története a lapok beszámolóiból s az egyesület hivatalos közleményéből jól rekonstruálható. A történések központja a sztrájkantya, azaz az István király kávéház volt. Három órakor Purjesz itt találkozott a sztrájkban álló szerkesztőséggel, majd négy órakor itt ült össze az egyesület választmánya. A hivatalos közlemény (szövegét közli: BH1: 4.) szerint a választmány „rendkívüli ülést tartott, ezen azonban oly nagy számban jelentek meg az egyesület tagjai, hogy a választmányi ülés nyilvános értekezletté szélesedett ki, amelyben több szerkesztő és mintegy kétszáz hírlapíró vett részt”. Az értekezletet Bródy Lajos dr. (1857–1939), az egyesület alelnöke nyitotta meg. Az alelnök úgy vélte, az egyesület „hivatva van az újságírók érdekeit védeni, kötelessége [...] az ügyben állást foglalni és az újságírók érdekében megfelelő lépéseket kell tennie” (BH1: 4.). Hangsúlyozta a gyors, azonnali reakálás fontosságát, s javasolta, hogy a *Pesti Napló*

szerkesztőségének védelmében az elnökség vegye föl az érintkezést a kiadóval, Surányi Józseffel. A főtítkár, Purjesz Lajos „az eljárás módjául” azt ajánlotta, hogy „az elnökség a Pesti Napló munkatársainak követelésével menjen a kiadóhoz”. A sztrájkoló újságírók követéseit az értekezleten a szerkesztőség egyik tagja, Lakatos László (1882–1944) ismertette. „Elmondta, hogy mik voltak a munka megszüntetése okai és előzményei és a sztrájkoló munkatársak követéseit a következőkben ismertette: 1. Husz százalékos fizetésemelés a szerkesztőség minden tagjának. 2. A sztrájkból kifolyóan egy éven belül senki el nem bocsátható és annak elbírálására, hogy az esetleges fölmondás jogos-e és nem ebből az ügyből kifolyóan történt, a szerkesztőség a felelős szerkesztőből és két munkatársból álló bíróságot delegál. 3. A szerkesztőség valamennyi tagja szolidaritást vállalt, egy kivételével. Ez az egy: Farkasházy Zsigmond dr. ügyvéd, volt országgyűlési képviselő.” (BH1: 4.) Lakatos tájékoztatója után három újságíró szólalt föl. Sándor Mihály bejelentette, hogy a *Budapesti Napló* felelős szerkesztője, Pályi Ede dr. (1865–1930) ezer koronát ajánlott föl a sztrájkalap javára, s egyúttal kijelentette, hogy minden újságíró szolidáris a sztrájkolókkal. Bíró Lajos (1880–1948) „teljes szimpátiájáról” biztosította a sztrájkolókat, Pogány József (1886–1939) pedig Farkasházy kizárását javasolta az egyesületnek. Ezután az értekezletet fölfüggesztették, mert az elnökség négy tagja: a három alelnök (Bródy Lajos, Hoitsy Pál és Szatmári Mór) és a főtítkár (Purjesz Lajos) elment tárgyalni a *Pesti Napló* tulajdonosával (BH1: 4.).

A tárgyalás, az oda-vissza úttal együtt, egy órát vett igénybe. „Egy óra múlva visszajöttek a kiküldöttek és közölték az értekezlettel, hogy Surányi József a leghatározottabban visszautasította a sztrájkolók kívánságait.” (BH1: 4.) Az egyesületi közlemény nem részletezi, hogy mi hangzott el a Surányival való tárgyaláson, de *Az Est* újabb, 4-i cikke nem engedte feledésbe menni Surányi reakcióját. A tulajdonos ugyanis nem csupán visszautasította újságírói követeléseit, de arroganciájáról is tanúságot tett. „Nem tárgyalok és nem adok semmit” – mondotta *Az Est* beszámolója szerint (E3: 3.). „Inkább a Dunába dobom a Pesti Naplót. Csak olyan volt nekem ügyis, mint másnak például a versenystálló.” (E3: 3.) Jellegzetes töketeljes reakció ez, s nem kétséges, a „magántulajdon szentsége” lehetővé, sőt „logikussá” teszi az ilyesfajta tulajdonértelmezést. Az enyém, tehát azt csinálom vele, amit akarok. Akár meg is semmisíthetem. A „közjó” klasszikus eszménye azonban, amely ezt az onnipotenciát korlátozza, 1912-ben még valamennyire élt. S *Az Est* nem állhatta meg, hogy megjegyyezze Surányi szavainak kommentárjaként: „Micsoda szellem, micsoda fölfogás ez, hol jár ez, minő távolságban a sajtó hivatásától és lelkétől! Nemcsak kívánatos: szükséges volt, hogy ez a fölfogás legyőzessék.” (E3: 3.) Majd egy jóslatot is megfogalmazott a lap: Surányi a „versenystállóról szóló aforizmájával” „bizonyára hosszú időre hírhedtté vált a magyar zsurnalisztika krónikáiban”. (Ez a megrovás persze már alighanem képmutatás *Az Est* részéről, rúgni akartak egyet az ellenfélen. De a képmutatás, tudjuk, a bűn tisztelgése az erény előtt.)

A tárgyalódelegáció beszámolóját mindenestre az „értekezlet tagjai óriás fölháborodással fogadták” (BH1: 4.). S megkezdődött a lehetséges lépések megfontolása. Gerő Ödön (1863–1939) azt a kérdést feszegette, „nem sztrájkoló munka-e az, ami most a Pesti Napló szerkesztőségében folyik?”. S mivel a nyomdászszakszervezetnek kollektív szerződésben foglalt joga, hogy e kérdést, úgynevezett „békeltető bíróság” keretében megvizsgálja, s ha kell, állást foglaljon a sztrájkoló munka ellen, a nyomdászokkal való kapcsolatfelvételt szorgalmazta (BH1: 4.). Kunfi Zsigmond (1879–1929) helyeselte Gerő javaslatát, szerinte az indítvány „átiratban azonnal közlendő a nyomdász-szakszervezettel”. Ám mivel a „békeltető bíróságban” a munkaadók is helyet foglalnak, így az egyesületnek nem lehet befolyása

annak döntésére, az egyesület már most mondja ki, hogy „amit most a Pesti Naplónál végeznek, az sztrájk törő munka és becstelen munka. Így az újságírók az ott dolgozókat már most sztrájk törőeknek bélyegzik.” (BH1: 4.) Kunfi melleleg úgy tudta, hogy „a Pesti Napló szerdái” már most is „a legnagyobb fölháborodással végzik a munkát és erről alkalmas formában munkaadójukat értesíteni is fogják” (BH1: 4.). Lakatos László, aki már az értekezlet első részében is a sztrájkoló szerkesztőség nevében beszélt, s a sztrájkolók kemény magjához tartozott (vö. Róna 1930), másodsor is társai képviselőjében szólalt föl. Elmondta, „a válasz őket nem sújtotta le, el voltak rá készülve, de legalább így is igazolva vannak és köszönik az elnökség szíves készségét. Állják a harcot és kéri az egyesületet, hogy továbbra is támogassa a mozgalmat úgy erkölcsileg, mint anyagilag.” (BH1: 4.) Figyelemre méltó momentum, hogy az anyagi támogatás kérése, implicite, azt is jelzi, Lakatosék ekkor elhúzódo küzdelemre számítottak, nem reménykedtek a gyors sikerben. Bíró Lajos maga is így vélekedhetett, mert javasolta a sztrájkolók erkölcsi és anyagi támogatásának elfogadását (BH1: 4.). Ő azonban ezen a „szakszervezetes” jellegű akción túl lényeges új szempontokat is bevitt a diskurzusba. Indítványozta, hogy „az egyesület a Pesti Napló munkatársainak ügyét a kari becsület védelme alá helyezze, és az ez ellen vétőket bojkottálja. Elvárja a vidéki és könyvnyomatos laptudósítóktól is, hogy az ügyet ilyenformán magukévá tegyék, az egyesület szervezete pedig permanenciában maradjon és a sztrájkolóknak rendelkezésére áll.” (BH1: 4.) Bíró e fölvetése, mint később kiderült, lényegesen előrébb vitte az akciót, s jelentősen hozzájárult a sikerhez. Az ő föl szólalásánál lényegesen kisszerűbb, de egyáltalán nem fölösleges javaslat volt a Molnár Jenőé (1880–1933), aki a „sztrájk alap megteremtésére” tett indítványt (BH1: 4.). (Az Eszből tudjuk, hogy Molnár száz koronát be is tett az alapba, s Molnárhoz, valamint az ezer koronát már korábban fölajánló Pályi Edéhez csatlakozva, a zeneszerző Kálmán Imre is, aki korábban maga is volt a *Napló* munkatársa, ezer koronát ajánlott föl az alap céljaira [E2: 3., vö. N1: 3.]. Hogy a jelenlevő újságírók közül még ki s mennyit adott a sztrájk alapba, arra nincs adat.)

Az értekezlet a föl szólalások után megfogalmazta határozatait. Ezt a szöveget (BH1: 4.), mint a magyar újságírás történetének egyik paradigmaticus szövegét, érdemes egészében idézni:

„1. A Budapesti Újságírók Egyesülete a Pesti Napló munkatársainak ügyét a kari becsület védelme alá helyezi, elvárja minden tisztességes újságírótól, hogy harcban álló társai ellen magát eszközül fölhasználni nem engedi és előre is kijelenti, hogy ha az egyesület tagjai között akadna, aki ilyen szerepre vállalkozik, azt tagjai sorából kizárja. Ha az illető nem tagja az egyesületnek, akkor az egyesület tagjai vele minden érintkezést megszakítanak és az egyesület tagjai közé soha fölvenni nem fogják, azon fölül vele szemben a mesterségbeli és társadalmi bojkott minden eszközét kímélet nélkül alkalmazzák. 2. A Budapesti Újságírók Egyesülete elvárja a vidéki hírlapoknál és a könyvnyomatos laptudósítóknál dolgozó tagjaitól és minden kollégától, hogy harcban álló újságíró-társai ügyét minden rendelkezésükre álló eszközzel támogatja. 3. A Budapesti Újságírók Egyesületének általános értekezlete arra való tekintettel, hogy a nyomdászok és a Budapesti Főnökegyesület között létrejött kollektív szerződés a nyomdász munkásoknak jogot ad rá, hogy a sztrájk törő munka elvégzését szerződésesség nélkül megtagadhassák, fölkeri a nyomdász-szakegyesületet, hogy a kollektív szerződésben megállapított azt a békéltető bíróságot, amelynek hatáskörébe tartozik valamely munka sztrájk törő jellegének megállapítása, hívja össze abból a célból, hogy a Pesti Napló szerkesztőségében folyó munkát ilyen módon sztrájk törésnek bélyegezze.”

A határozatokat az értekezlet egyhangúlag elfogadta (BH1: 4.). Majd a szöveget Kunfi indítványára kiegészítették azzal, hogy az értekezlet „a Pesti Naplónál ez idő szerint folyó munkát sztrájk törésnek bélyegzi”. Az egyesület által kiadott közlemény szerint az értekezlet – „önzetlen fáradozásáért” – Bródy Lajos alelnöknek külön is köszönetet mondott (BH1: 4.). Az ő szerepe tehát az akció szempontjából fontos volt.

A sztrájk történetében, mint utóbb kiderült, ez az állásfoglalás lett a döntő. Ahogy Az Est írta: „Már e határozatok eldöntötték a harcot, de Surányi ezt csak akkor látta be, mikor egymás után lesújtottak rá a konzekvenciák. Az újságírók ügyével minden intelligens ember szolidaritást vállalt.” (E3: 3.) Surányi, illetve lapja bojkott alá került. Az ilyenkor általában föl-fölbukkanó sztrájk törők nem jelentkeztek munkára, Farkasházy teljesen egyedül maradt – „még az álhírlapírók is távol maradtak”. Sőt, mutatva az akció kiterjedését, még a Magántisztviselők Országos Szövetsége is tiltakozott (E3: 3.) a kiadói hivatali tisztviselők szerkesztőségi munkára kényszerítése miatt. (Ráadásul Az Est arról is beszámolhatott, hogy ezek a kiadói hivatali alkalmazottak már egyébként is „amerikáztak”, azaz lehetőségeik szerint szabotálták, lassították a munkát, amit rájuk kényszerítettek.) Este pedig, amikor a másnapi, 3-i szám összeállítása a finisbe érkezett, Surányi és Farkasházy azzal is szembesült, hogy immár a legfőbb anyagszolgáltatók, a könyvnyomtatósok sem álltak rendelkezésükre. A külföldi híreket szolgáltató Magyar Távirati Iroda is, a kormány félhivatalos könyvnyomtatósza, a Budapesti Tudósító is megtagadta a Pesti Naplótól a szolgáltatást (E3: 3.). Közölték Surányival, hogy „a sztrájk ideje alatt nem küldik el neki kiadásait”. Amikor pedig Surányi telefonon próbálta meggyőzni a Magyar Távirati Iroda szerkesztőjét, Radó Sámuel (1857–1919), az kerek-perec kijelentette: „Az egyesület becstelenségi határozata után szolidáris vagyok az összességgel.” A perrel való fenyegetőzés sem vezetett eredményre, Radó magabiztosan verte vissza a fenyegetést: „Minden bíróság fölment, ha erre az erkölcsi vis majorra hivatkozom.” (E3: 3.)

Ezzel kétségessé vált a lap puszta megjelenése is. Az új helyzet pedig a korábban oly magabiztos, sőt arrogáns tulajdonost meghátrálásra készítette. Most már ő kezdeményezett új, „békítő” tárgyalást (E3: 3.). S miközben a 3-i szám nyomdai előállítását meglehetősen akadózva folyt, Surányi alkudozott: ígért 5, 10, 12, 14 százalék fizetésemelést, végül a másodikikáról harmadikára virradó éjjel fél egykor megszületett a kiegyezés (E3: 3., BH1: 5.). A sztrájkolók, kompromisszumképpen, elfogadták a 15 százalékos ajánlatot. Ahogy a Budapesti Hírlap tárgyyszerűen, de a helyzetben rejlő veszélyeket nagyon is érzékelve, s azokat tompítani igyekezve írta: „létrejött a béke. Surányi József laptulajdonos kötelezte magát az összes munkatársak fizetésének tizenöt százalékos javítására. Írásban adta azt is, hogy a sztrájkmozgalomból egy éven belül a szerkesztőség kötelékéből senkit el nem bocsáthat. Azután is csak választott bíróság dönt az esetleges elbocsátás dolgában. Az újságírók a béke megkötése után nyomban munkához láttak.” (BH1: 5.) Ha az utolsó mondat igaz, s az újságírók tényleg „nyomban” dolgozni kezdtek, elképzelhető, hogy a 3-i szám végső formáját már ők alakították ki. Ez azonban, ha így volt is, már nem sokat javíthatott az összetákoltságon, s utóbb maga a lap is úgy könyvelte el, hogy ez a 3-i szám nem a szerkesztőség munkája. Ezt a helyzetleírást, közvetve, megerősíti Az Est győzelmi beszámolója is: „A sztrájk tanyán, a Podmaniczky utcai István király kávéházban, amely egész este hangos és népes volt az újságírók tömegétől, nagy lelkesedéssel fogadták a győzelem hírét, amely rögtön elszárnnyalt minden redakcióba. A szerkesztőségekből és klubokból kocsin és autón új meg új csoportok siettek elő s a sztrájk tanyán éjjel után egy óraker már az írók, újságírók és művészek százai gratuláltak a Pesti Napló munkatársainak. Mindenki örömmel értesült a diadalról, amely az újságírók első sztrájkmozgalmát jutalmazta.” (E3: 3.)

A 3-i szám tehát még mindenképpen Surányit és Farkasházyt minősíti, s a munkabeosztetés erejét demonstrálja.

7

Nem kétséges, a *Pesti Napló* szerkesztőségének sztrájkja során nemcsak a lapkiadónak és újságíróinak a küzdelme bontakozott ki, hanem ezzel párhuzamosan s ezen túlmenően maga az alapprobléma: laptulajdonos és bérmunkás újságíró viszonyának ellentmondásai is érzékelhetővé váltak. Az egyes, sztrájkolókkal rokonszenvező kollegiális gesztusokon túl ugyanis, tájékoztatási feladatuknak eleget téve, a lapok mint intézmények is reagáltak az eseményekre, s a bemutatott eseményekből és állásfoglalásokból óhatatlanul kirajzóldtak egy mélyebben fekvő probléma körvonalai. A nyilvános diskurzus terében megjelent valami, amit nem lehetett elhallgatni, szőnyeg alá söpörni, amihez viszonyulni kellett, amit így vagy úgy mérlegelni kellett.

Egységes állásfoglalás természetesen nem alakult ki. Az eltérő érdekek s az értelmező közösségek őket definiáló sajátosságai a probléma többféle tematizációját eredményezte. Néhányat közülük érdemes kicsit közelebről is szemügyre venni.

Az egyik jellegzetes attitűd kétségkívül a *Budapesti Hírlapé* volt (vö. BH1, BH2). Visszafogott tárgyyszerűség, elmondani, amit az esetről mindenképpen el kell mondani, de az interpretációval óvatosan bánni – jól kivehetően ez volt a Rákosi Jenő vezérelte „béhá” alapmagatartása. Rákosi mint nagy tapasztalatú, okos lapvezér tudta, nem kell mindent kimondani, ami benne van az ügyben, bizonyos fejlemények végiggondolása, az adódó következtetések levonása veszélyes lehet. Alááshatja a kapitalista lapkiadás előföltévérendszerét. Célszerűbb tehát megmaradni a jól körülhatárolt gyakorlati kérdésnél, a fizetésemelésnél. Ez a magatartás Rákosi Jenő pragmatikus konzervatív liberalizmusának jellegzetes megnyilvánulása. Javára írandó, hogy nem kérdőjelezte meg sem az újságírók sztrájkjogát, sem az újságíró egyesület állásfoglalásának legitimitását: beszámolt róluk, jóllehet mindkettőben veszélyes gyúanyag rejtett.

A másik jellegzetes magatartás a Farkas Pálé (1878–1921). Ő, mint a Singer és Wolfner cég tulajdonosainak ifjabb generációjához tartozó szerkesztő, aki marxizáló indulása után a status quo konzervativizmus politikai képviselője lett, országgyűlési képviselőként a képviselőház nyilvánossága elé vitte az ügyet (vö. BH2, E2). Február 3-án interpellációt nyújtott be az igazságügy-miniszterhez az újságírók jogállásának rendezéséről. Fölvetése, hogy tudniillik az újságírók helyzetét törvényileg rendezni kell, önmagában jogos igényről árulkodott. Maga az interpelláció sem támadta a sztrájkolókat, nem vitatta el a bérharc jogát az újságíróktól. Ugyanakkor, tendenciózusan, kinagyított egy csakugyan létező anomáliát: a laptulajdonos Surányi József lapvezérként követett politikája és a munkatársaival szembeni magatartása ellentétét. Farkas, jellemző módon, a *Pesti Naplót* olyan „radikális” lapként határozta meg, „amelynek tulajdonosa egyetlen cikket sem talál eléggé véresnek és izgatónak, de ezeket a demokratikus követeléseket, melyeket a tulajdonos a vezércikkekbe szorított bele, egyáltalában nem volt hajlandó saját munkatársaival szemben érvényesíteni” (E2: 2.). Az anomália, amelyet szóvá tett, csakugyan a demokratikusnak mondott sajtó egyik gyakori jellegzetessége, szóvá is kell tenni. De ahogy ezt a problémát az interpelláció tematizálta, az már kétélű dolog. Egyszerre vág a laptulajdonos személye és politikája felé, s – ravasz módon – ebből vezeti le a sztrájkot (amit az adott esetben érthetőnek, ám egyébként nem kívánatosnak tartott). „Mikor a kiadónak egyetlen vezércikk sem elég véres

és egyetlen vezércikk sem elég lázító az előfizetőinek felizgatására, akkor a munkatárs joggal megkívánhatja, hogy a legradikálisabb elveket alkalmazza vele szemben is. Mikor azonban a Pesti Napló tulajdonosa kifelé radikális és szociálista, befelé azonban saját munkatársaival szemben ezeket az elveket nem alkalmazza, akkor megérthető az újságírók keserősége, akik otthagyják existenciájukat és a legszélsőbb fegyverekkel kezdik meg a harcot. Ilyen helyzetek azonban nem kívánatosak.” (E2: 2.) Ettől az aktuálpolitikai értelmezéstől függetlenül maga az igazságügy-miniszterhez intézett kérdés nem föltétlenül kárhoztatandó, sőt bizonyos elemei egyértelműen helyeselhetők: „Van-e tudomása az igazságügy miniszter úrnak arról, hogy az újságírói hivatás jogviszonyai annyira rendezetlenek, hogy anyagi érdekeik és ezzel kapcsolatosan természetesen erkölcsi függetlenségük sem élvezi azt a védelmet, amely a sajtószabadság érdekében feltétlenül kívánatos volna.” (E2: 2.) Ez a rendezés azonban maga is, mint utóbb kiderült, kétélű fegyver volt. A rendezés mikéntjéről azonban Farkas ekkor nem szólt, nyitva hagyva a kaput mind egy szabadságkiterjesztő, mind egy szabadság-szűkítő megoldás előtt.

A harmadik, az első kettőtől több ponton radikálisan eltérő magatartás volt a *Népszaváé*. A szociáldemokrata lap, amely – aligha véletlenül – elsőként adott hírt a sztrájkról (Nszava1), természetesen támogatta a sztrájkolókat. De mint céljaiban a rendszeren túlmutató radikális médium, speciális nézőpontot képviselt, s a sztrájkot a szervezett munkások szempontjából ítélte meg. Mindenekelőtt, az újságírók akcióját úgy fogta föl, mint amely a munkásmozgalom harci eszközeinek átvétele, kiterjesztése volt. Létrejöttében a munkásmozgalom saját harcának igazolását látta. „Minekünk nincsenek illúzióink az újságírói munka természetére nézve, de mégis azt gondoljuk, hogy annak a sztrájkot megóvott újságíró-csoportnak és a vele szolidaritást vállalt összes budapesti újságíróknak egy jó darabig igen nehezükre fog esni a gazdasági munkásmozgalom és harci eszközei ellen cikket írni. Mi azt hisszük, hogy ezentúl majd sokkal nehezebben fognak jó érveket találni a sztrájk jogossága ellen, kevésbé lesznek találekonyak és lendületesek a sztrájkőrök védelmében és dicséretében, a tolluk majd néha mégis csak elszégyenli magát, ha sztrájkolók terrorizmusáról fognak írni. S még ha nem is, ha a tőke ereje vagy egyeseknek szerfölötti meggyőződéstelensége az eddigiekhez hasonló állásfoglalásra hajtja majd őket a munkásmozgalom tényeivel szemben: szavuk akkor is eleve és végérvényesen diszkreditálva van, mert a közönség és minden olvasó tudni fogja, hogy azok, akik így írnak, másképpen cselekedtek, amikor a maguk érdekeiről volt szó. Az összes budapesti lapok munkatársai – tehát a magyarországi közvélemény legfontosabb szerveinek esze és tudása – jogosnak mondotta ki a sztrájkot, szükségesnek a sztrájkalap gyűjtését, becstelennek a sztrájkötörést és sztrájkötörést, szükségesnek a sztrájk idején való utcai tüntetéseket: milyen erkölcsi erővel, mennyi megbízhatósággal, mennyi szavahihetőséggel foglalkozhatnak majd bármikor is ezek az emberek ezek ellen a fegyverek ellen állást?” (Nszava2: 1.) A *Népszava* vezércikkírójának mindebben alighanem igaza is volt. S abban is igaza lett, amit a sztrájk kapcsán sajtó- és társadalomtörténeti összefüggésben vetett föl: „Azt is mutatja ez a bérmozgalom, hogy az újságkiadás mind nagyobb mértékben kapitalista üzemmé válik és az újságírók helyzete is, mint egyébként sok más szellemi munkát végző egyéb foglalkozású emberé, egyre inkább hasonló lesz bizonyos vonásokban a bér munkások helyzetéhez.” (Nszava2: 1.)

Ha volt a sztrájknak nyertese a közvetlen érdekelteken túl, az nagy valószínűséggel a szervezett munkások mozgalma volt.

A negyedik, mindenképpen bemutatandó magatartást a *Világ* foglalta el (vö. V1). Ez a lap az úgynevezett „polgári radikalizmus” orgánuma volt, a lap célja – ahogy ők maguk megfogalmazták – nem a profit, hanem „a közéletre való befolyás, bizonyos ideális program

hathatós érvényesítése végett". Ha egy mondatban akarjuk meghatározni irányát, akkor azt kell mondanunk, hogy ez az „ideális program” a radikális szociálliberalizmus volt, félreérthetetlen kapitalizmus-korrekciós igényekkel. A lap 1912. február 3-i száma *Hírlapírók* címmel vezércikkben reagált a sztrájkra, s az egyedi-esetleges esettől elvonatkoztatva, általánosító észrevételeket fogalmazott meg. A cikk érvelése, lényeges téziseinek sora paradigmaticus, a modern sajtóviszonyok lényegéhez szól hozzá. Már kiinduló tézise markáns: „a lapvállalattal szemben, minden lapvállalattal szemben, az anyagi kérdés elbírálásánál, a hírlapírók álláspontját kell igazságosnak tekintenünk” (V1: 1.). Ennél a tézisével azonban nem ragad le a cikk, igazában az újságírói munka specifikus vonásait igyekszik megragadni a tulajdonos–bérmunkás relációban. Az újságírói munkát „*egyéniségi sajátos munkaként*” határozza meg: „A kőművesmunkás nem végezhet különösen kiváló egyéni munkát, valahogyan sokkal különbet, egyéniebbet, mint kőműves társa. De a hírlapíró mindig egyéni munkát végez, olyant, amelyet csak ő végez úgy, és másik hírlapíró nem: a másik hírlapíró másikkal tudást, készséget, talentumot visz a dolgozásába”. (V1: 1.) A hírlapíró „*bármikor, bárhol, hasonló értékű másik munkással*” nem helyettesíthető. Munkája nem egyszerűen profitot hoz a tulajdonosnak. „A hírlapíró munkássága még ennél is több. Egyéniségével karaktert ad a lapnak, olyanná teszi, amilyen a másik lap nem lehet, sajátosságával saját közönséget teremt, növel” (V1: 1-2.). A vállalkozó általa s ilyen módon tesz szert nyereségre. A dilemma, a cikk érveléséből következően, abból fakad, hogy a „*hírlapíró meggyőződése szerint ír*” (s ez nemcsak helyes, de a munka lényegét jelenti), „*de mert írása után kell megélnie, méltán várhatja munkája megfelelő honorálását*” (V1: 2.). A cikk a sajtóvállalkozó és a „*hírlapíró munkás*” relációjában következően az utóbbi mellett érvel. Az újságíró, mondja a cikk, „*munkájával, cikkírással, hírszolgálatával a lapvállalkozónak a lapeladásból és hirdetésből eredő közvetlen hasznon kívül még nagy, sokszor föl sem becsülhető, óriási közvetett hasznokat hozott. Anyagot és erkölcsöt. Udvari tanácsosságot annak, aki az illet szereti, és örül, ha a cselédei »méltóságos«-nak szólítják: rendjelet, aki abban leli örömét: nagy darab telekvételeket, ingyen telkeket, állami megrendeléseket egyéb vállalatához, stb.*” (V1: 2.) A tőke–munka relációban a cikk szerint az utóbbinak van elsőbbsége: „*a tőke csak halott hulla marad a munka nélkül, de a munka, ha kezdetben nehezen is, meg tudja szerezni a maga gyümölcseit a tőke nélkül is*”. „A tőke, ha nyereszkes céljából gyárat vagy napilapot alapít, túlságos kamatot ne élvezzen, a pusztá létezésével.” (V1: 2.) Az ideális megoldás, a Világ érvelése szerint, az lenne, ha az újságíró részesedne a nyereségben. „*Mi azt hisszük, a hírlapvállalkozás semmit sem veszítene azzal, ha minden dolgozó emberét, de legelső sorban a hírlapíró munkását részesévé tenné a vállalat hasznának. A szocietár alakulások az egész vonalon mind sűrűbben jelentkeznek.*” (V1: 2.) De ha ez nem is megy, a szakszervezeti jellegű szerveződés a cikk szerint mindenképpen aktuális. Méghozzá úgy, hogy az újságírók összehangoltan lépnek föl a kapcsolódó szakszervezetekkel. „*Természetesen, a hírlapírók szakszervezetének a szedők szakszervezetével egybehangzóan kell eljárniok, valamiféle kapcsolatot kell maguk közt létesíteniök, hogy sikeresen tudjanak céljuk felé haladni. Ez első tekintetre nehéznek látszik, de semmi esetre sem kivihetetlen. A nagy szociális evolúció vonalán el kell érkezniök a munkásembereknek ezekhez a sajátos kapcsolatokhoz, különös szerződésekhez. Hiszen az egyes esetekben ez a szerződéskötés már nem ismeretlen, az állandó formáját is meg lehet találni.*” (V1: 2.)

A Világ cikke tehát egyrészt az újságíró s az újságírás autonómiáját igyekezett védeni és körülbástyázni, másfelől a tulajdonosi mindenhatóságot kívánta (nem adminisztratív jellegű megoldásokkal) korlátozni.

Külön, az eddigiektől elkülönülő tanulságokkal szolgál a nagy bulvárlap, *Az Est* magatartása (E1, E2, E3). Néhány dolog azonnal nyilvánvaló. Mindenekelőtt, *Az Est* irányítója, Miklós Andor üzleti ellenfele volt Surányinak, személyes vitájuk és perlekedéseik minden bizonnyal bejátszottak a lapnak a sztrájjal kapcsolatos állásfoglalásaiba. Ezt botorság volna tagadni. S az is bizonyos, hogy *Az Est* bőséges és céltudatosan adagolt beszámolóit, közhangulatot teremtve, jelentősen befolyásolták az események kimenetelét. A lap önmagában is jó eséllyel indulhatott volna a Surányit buktatók versenyében. Mindez azonban nem föltétlenül negatívum. *Az Est* ugyanis tagadhatatlanul betöltötte a gyors (lényegileg), pontos és gazdag hírszolgáltató szerepét. Hatása beszámolóit információgazdagságában lelta magyarázatát, állásfoglalása pedig „csak” osztozott az újságírószakma uralkodó vélekedéseiben. Azaz lényegében együtt mozgott az alakuló közhangulattal. S éppen ez teszi érdekessé és fontossá a sztrájkolók melletti kiállását, minősítéseit. Amit *Az Est* mérlegeléseképpen mondott a sztrájkról, azt valószínűleg nagyon sokan hasonlóképpen gondolták: *„Kétségtelen, hogy csak olyan ügy arathat ilyen gyors, föltartóztathatatlan sikert, amelynek szeplőtelen az erkölcsé és igazsága, s amelyet ennél fogva az összes újságírók az erkölcsi együttérzésnek akkora erejével tettek magukévá. // A mozgalom, ahogy céljában kihegyeződött, voltaképpen csak egyetlen szerkesztőségnek a bérharca volt. De olyan etikai mozzanatok kísérték, amelyek minden hívatásos hírlapírótól újságíróként a harcban való aktív részvételre ösztönöztek.”* (E3: 3.)

8

A *Pesti Napló* sztrájk utáni első „rendes” száma 1912. február 4-én, vasárnap jelent meg. A sztrájkra egyetlen írás utal benne: Cholnoky Viktor *Sztrájk a Pesti Naplónál* című, a *Napilíre*k közé betördelt cikke. A megjelent szöveg természetesen egyáltalán nem hírvéleményű szöveg, szerepe jóval összetettebb. A lap történetének nagy konfliktusáról kellett a lap nevében beszélnie, de úgy, hogy ez a megnyilatkozás a kiegyezés dokumentuma legyen, és se a *Pesti Napló* presztízsét, se a tulajdonos, se a korábbi sztrájkolók önbecsülését ne sértse, s lehetővé tegye mindegyik fél számára a közös munka folytatását. A feladat, amelynek teljesítése, mint a szerkesztőség egyik legokosabb és legtapasztaltabb tagjára, Cholnokyra hárult, nem lehetett könnyű: nagy ellentéteket kellett áthidalnia. S teljesítése az újságírói rabulisztika egyik magyar mesterműve lett.

Hogy pontosan mi volt Cholnoky magánvéleménye a történetekről, azt legfőjebb sejtteni lehet. Részt vett a sztrájkban, szolidáris volt kollégáival, ennyiben ő is pártütő volt. De ismerve korábbi elejtett megjegyzéseit, az újságéletről, ablakbeverésről, utcai demonstrációval aligha értett egyet. Ízlésétől, beidegzettségétől az ilyesmi idegen volt. Számára tehát az egész kialakult helyzet komoly feszültséggel járt – s túl tehetségén és tapasztalatain –, alighanem a helyzetnek ez a speciális átélése predesztinálta arra, hogy a „közös” állásfoglalás írásba öntője éppen ő legyen. Ő, aki mintegy a maga személyében testesítette meg a helyzet súlyos ellentmondásait.

A cikk, Cholnokynál szokatlanul, nehézkesen indul, talán feszélyezte, hogy nem a saját szubjektív véleményét, hanem azt kellett írnia, amit a helyzet megkövetelt tőle. Maga a cikk azonban végül is sikerrel „szlalomozik” a helyzetről való beszámolás és az érdekbeszámításon alapuló kiegyezés követelményei között. Érdekes, de egyáltalán nem véletlen, hogy e cikkét Cholnoky többes szám első személyben, a „mi” véleményeként írta meg. *„Nekünk – és most, mint poros újságíró büszkén használom a plurális majestaeticust – tradícióink vannak, nekünk itt a Pesti Naplónál szent, hagyományos múltunk van, egybe-*

forrva a magyar élet minden mozdulatának a szívedobbanásával. Ez az a hely, ahol mindig és mindent megértettek. Ahol – és ez nem érdem, hanem kötelesség – mindig előtte jártunk a váltakozó idők világlátásának. Hatvanhárom esztendőnek a története nemcsak ólombetűkbe öntve, hanem a lelkünkbe is belevésődött sugárzik át az olvasóra, a magyar közvéleményre.” (Cholnoky 1912) Ez a pozíció, ez a Pesti Napló hagyományaiba való belehelyezkedés több mindent lehetővé tesz számára. Nemcsak a lappal való demonstratív azonosulást teszi lehetővé (hiszen a lap a hagyományaival „azonos”), hanem a dicső múlt (Deák Ferenc, Kemény Zsigmond, Jókai) fölmutatását – és a jövőnek a tradícióból folyó megelőlegezését, a „ma” még szokatlanak a hitelesítését is. Ennek érdekében persze előbb mitológizálnia kellett Deáknak a szerkesztőségben őrzött vas karosszékét (ami még a cikk szerint sem bizonyos, hogy tényleg a Deáké volt), Kemény portróját és Jókai kéziratát, azaz a hagyomány szerkesztőségben őrzött relikviáit. De erre a „szép fikcióra” („nem” – helyesbít Cholnoky, – „szent bizonyosság”-ra) szüksége volt az érvelés szempontjából, hiszen Deák karosszéke „a magyar élettől, ennek az országnak a felszabadult lélegzetvételétől soha többé el nem választható emblémája”. S ennek a tradíciónak a nézőpontjából a Pesti Napló már úgy mutatható föl, mint „amelyik mindig és mindent megért, nem pusztán frázisokkal, hanem cselekedetekkel is”. S Cholnoky szerint maga a sztrájk is ennek bizonyítéka. „És igaza volt a Pesti Naplónak most is, az egész összességében, amikor negyvennyolc óra izzó gyorsasággal lepergő története alatt bebizonyította, hogy itt az írás nem üres szó, hanem olyan szent valami, ami mögött ott áll a tett is, a cselekvés is. Itt nem kongó üres frázis az, hogy mi valóban és becsületesen jobbat, megélhetésbeli, gazdasági, reális jobblétet követelünk mindenki számára. Nem hideg és megfontolt mondatszerkesztéssel, hanem eleven tettel bizonyítottuk be, hogy nekünk még a magunk megélhetésénél is drágább és szentebb az, hogy megértsük és megértessük: a világ fordulóban van, még pedig alighanem a jobbik oldalára.” (Cholnoky 1912) A történeteknek ez az interpretációja kimondatlanul is válasz Farkas Pál Surányit illető vádjaira, s ennyiben a tulajdonos megvédése. De ez a védelem, ha jobban belegondolunk, eleve kettős szerkezetű: ez egyúttal a sztrájk s a sztrájkolók igazolása is. „A magyar hírlap-irodalom minden tradíciójától, minden nagyszerű múltjától való elfordulás lett volna az, ha nem éppen a Pesti Naplónál, a mindig kezdőnél bizonyult volna be az is, hogy a jövő az egyetemes összetartásé, az együtt való cselekvésé. Nekünk volt a kötelességünk az, mert itt, csaknem háromnegyedszáz esztendő levegőjében rémlátódott elsőül a babonatorés, hogy újságírók, tehát a legszabadabb és legönzetlenebb pályára odatévedt emberek csak másokért tudják feláldozni magukat, a maguk jóvoltáért klasszikus példái az élhetetlenségnek.” (Cholnoky 1912) S innen már csak egy lépés volt a sztrájk és a sztrájkolók nyílt glorifikálása, amely ilyen előzmények után már természetes fejleményként jelenik meg az olvasó előtt. „Nem a magyar hírlapírásban tehát, hanem az egész világon idáig példátlan új utat tört most a Pesti Napló szerkesztősége. Újságírók sztrájkja mindmostig lehetetlen fogalom, elgondolhatatlan kiméra volt. Amerikában, a leglehetetlenebb lehetőségek hazájában sem lehetett volna elgondolni azt, hogy húsznál nem sokkal több ember tisztán lelki és érzésbeli összetartozás révén egyszerre olyan együttes erővé tudjon összetömörülni, amely példát ad az egész világnak. Ma már nem lehet a dolgozó embert a munkája gyümölcsének a lehető legteljesebb megszerzésétől eltítani még akkor sem, ha ez az ember véletlenül a legszabadabb, legkevésbé formák közé merevíthető pályán keresi a kenyerét, – újságíró.” (Cholnoky 1912)

Az újságírósztrájknak ez a glorifikálása kétségkívül Cholnoky „szociális” jellegű megnyilatkozásainak csúcspontja. Ezzel messzire jutott el indulása szociokulturális meghatározottságaitól. S megnyilatkozása jelentőségét növeli, hogy mindezt abban a lapban mondta, mondhatta el, amelynek tulajdonosa ellen 24 órával előbb még harcban állt. Ez a

tény persze az újságírók ügyének demonstratív igazolódása is. Nagyobb eredmény, mint az elért 15 százalékos béremelés: ez szimbolikus győzelem.

Cholnoky azonban jó érzékkel, taktikusan, a másik oldal önértetét is figyelembe vette. A sztrájk alatt megjelent két számot úgy jellemzi, mint amelyeket a lap „*hűséges barátai, hívei és önkéntes rajongói*” készítettek. Ez a megfogalmazás természetesen nagyon jóindulatú eufemizmus, tárgyilag valójában nem igazolható, de alighanem szükséges volt a tulajdonosi önértet stimulálásához. S a kiegyezéshez, a további közös munkához szükség volt Surányi tételes igazolása is. Ezt az igazolást azonban Cholnoky megint összekapcsolta a sztrájk magasztalásával, azaz egy kettős logikai szerkezettel operált, tudatosan ellenpontozva a két erőt: „*ez a mi ünnepnapunk nagyszerű volt. Kifelé az ellentétek, a harcok napjának látszódnak, pedig itt bent a megértés napja volt. Annak a nobilis megértésnek a napja, amelyik a Pesti Napló hasábjain nem frázisnak hirdeti a szabadságot, az egymás megértését, az emberi együttérzést, hanem tettel való bizonyosságnak. Ahogyan mi megértettük a ma hangját, úgy értette meg a mi hangunkat is a Pesti Napló ezúttal nem mint újság, hanem mint vállalat, mint munkaadó. Surányi Józsefnek a megértése az, hogy ő nem csupán anyagilag van érdekelve a Pesti Naplónál, hanem a lelke szerint is.*” (Cholnoky 1912) Ez a beállítás, a sztrájk történetének ismeretében, természetesen nem igazolható, sőt valójában már-már ellentéte a valóságnak. De a Cholnoky tollával megfogalmazódó kollektív, szerkesztőségi gesztus nemcsak gyakorlatias „kompromisszumként” értelmezhető: benne van a kor újságírójának (kényszerű) önáltatása és illúziója is.

A lényeg azonban mindenképpen az, hogy a történeteket Cholnoky az újságírószakma ünnepeként fogadtathatta el olvasóival: „*Nagyszerű két nap volt, a Pesti Napló történetébe örökké felírandó két nap. Tanulságos befelé is, kifelé is. Magunknak is, másoknak is. A végső és biztos konzekvencia az, ami öröklő a világsajtó történetében és amiről majd az unokáink beszélnek csak igazán.*” (Cholnoky 1912)

9

Hogy a magyar sajtótörténetben hosszabb távon milyen szerepe lett ennek a sztrájknak, példájával hogyan alakította tulajdonosok és munkatársak küzdelmét, külön történet. Egyelőre a szükséges kutatások híján nem is lehet róla biztonsággal nyilatkozni. Egy dolog azonban, sajnos, nem kétséges. Ma, éppen egy évszázaddal az események után, a modern média azóta bekövetkezett nagy átalakulásának ismeretében azt kell mondanunk, a sztrájkügy szereplőinek jóhiszeműsége és naivitása az, ami leginkább föltűnik. Az azóta eltelt évszázadban ugyanis, a kései kapitalizmus dinamikája következtében, nagyon előrehaladt a média totális elüzletiesedése, és maga a média is az erő pozíciójából gyakorolt manipuláció elsődleges terepe lett. Mindez azonban természetesen utólag sem teszi értelmetlenné a hajdani újságírók összefogását és harcállását. A nyilvánosság értelme ugyanis mindig, minden pillanatban a valósághoz való viszonyon fordul meg, s akik a maguk idejében a szabad és őszinte véleményalkotás lehetőségeiért harcoltak, saját életük értelméért is harcoltak. Hogy az az intézményrendszer, amelyben dolgozniuk kellett, már milyen más lehetőségeket is rejtett magában, s idővel mivé vált, az legkevésbé azokon múlott, akik az első újságírósztrájk során fölléptek a szakma autonómiájáért és szembe fordultak az üzletiesség mindent maga alá gyűrő hatalmával.

Cholnokynak mindenesetre, azt kell mondanunk, alighanem szerencséje volt, hogy időben meghalt.

Irodalom

- BH1: *Sztrájk a Pesti Napló szerkesztőségében.* = Budapesti Hírlap, 1912. febr. 3. 4–5.
- BH2: *Az újságírók jogviszonyai.* = Budapesti Hírlap, 1912. febr. 4. 4.
- BN1: *Újságíró sztrájk a „Pesti Napló”-nál.* = Budapesti Napló, 1912. febr. 3. 7–8.
- Buzinkay Géza 2008: *Magyar hírlaptörténet 1848–1918.* Bp.: Corvina /Tudástár/
- Buzinkay Géza–Kókay György 2005: *A magyar sajtó története I.* Bp.
- Cholnoky Viktor 1912: *Sztrájk a Pesti Naplónál.* = Pesti Napló, febr. 4. 9.
- E1: *Újságíró-sztrájk a Pesti Napló-nál.* = Az Est, 1912. febr. 3. 2–3.
- E2: *Újságírókérdés a parlamentben.* = Az Est, 1912. febr. 4. 2.
- E3: *Újságíró-sztrájk a Pesti Napló-nál.* = Az Est, 1912. febr. 4. 3.
- Egytört: *A Budapesti Újságírók Egyesülete a boldog békeidőkben.*
<http://www.muosz.hu/tortenet.php?page=datum&sub=datum3>
- FZsbiogr: *Farkasházy Zsigmond.*
http://hu.wikipedia.org/wiki/Farkash%C3%A1zy_Zsigmond
- Krúdy Gyula 1957: *Írói arcképek. Ambrus Zoltántól Móricz Zsigmondig.* Vál., az utószót és a jegyzeteket írta Kozocsa Sándor. Bp.: Magvető
- Láng József 1973: (Jegyzet Ady *Az írói becsület* című írásához.) = *Ady Endre Összes prózai művei.* Újságcikkek, tanulmányok X. Sajtó alá rend. Láng József és Vezér Erzsébet. Bp.: Akadémiai, 522–537.
- Lengyel Géza 1963: *Magyar újságmágnások.* Bp.: Akadémiai
- Lengyel András 2006: *Hatvány Lajos Pesti Naplója (1917–1919).* = Magyar Könyvszemle, 3. sz. 338–359., 4. sz. 444–463.
- N1: *Sztrájkol a Pesti Napló szerkesztősége.* = A Nap, 1912. febr. 3. 3.
- Nszava1: *Sztrájkba lépett a „Pesti Napló” szerkesztősége.* Nem kaptak béremelést, letették a tollat. Az első komoly újságíró-sztrájk. = Népszava, 1912. febr. 2. 6.
- Nszava2: *Az újságírók sztrájkja / K. Zs.* = Népszava, 1912. febr. 4. 1–2.
- Róna Lajos 1930: *Surányi Pesti Naplója.* = Uó: *Harminc év az újságíró pályán* 2. köt. Bp.: A szerző, 473–493.
- SJbiogr: *Surányi József.* http://hu.wikipedia.org/wiki/Sur%C3%A1nyi_J%C3%B3zsef
- SZH1: *Újságírók bérharca / P. L.* = Szegedi Híradó, 1912. febr. 6. 1–3.
- SZN1: *A „Pesti Napló” sztrájkja.* Tizenöt újságíró bérharca. Az újságírók egyesülete a sztrájkolók mellett. = Szegedi Napló, 1912. febr. 3. 3.
- V1: *Hírlapírók.* = Világ, 1912. febr. 3. 1–2.